

## **ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОДУКЦІЇ**

Стаття присвячена дослідженню дистанційного навчання як процесу створення освітньої продукції. В статті подано визначення сутності поняття «дистанційне навчання» та визначені переваги цієї форми навчання у порівнянні з тими, що використовуються у навчальних закладах на даний час. В статті розкрито сутність основних моделей організаційних структур дистанційного навчання в сфері вищої освіти, а саме: доповнення до традиційної університетської освіти, віртуальні університети, консорціуми, угоди. Також, розкритий зміст компонентів навчального процесу організованому за дистанційною (або змішаною) формою навчання: цілі, зміст, організаційні форми, засоби навчання, система контролю та оцінки результатів навчання.

*Ключові слова:* дистанційне навчання, модель організаційної структури дистанційного навчання, компонент навчального процесу, навчальний курс, тьютор, студент.

**H. Y. Yashchuk . Structural and functional analysis of a tutor-based activity in the organization and maintenance training and educational process in higher education.** The article investigates distance learning as a process of creating educational products. The paper defines the essence of the concept of «distance education» and identified the benefits of this form of education compared to those used in schools at present. The article revealed the essence of the basic models of organizational structures of distance learning in higher education, namely: a supplement to traditional university education, virtual universities, consortia agreements. Also disclosed the content of the components of the educational process organized by the distance (or mixed) learning: objectives, contents, organizational forms, learning tools, system monitoring and evaluation of learning outcomes.

*Keywords:* distance learning, organizational structure model of distance learning component of the learning process, course, tutor, student

**Х. Ю. Ящук Дистанционное обучение как процесс создания образовательной продукции.** Статья посвящена исследованию дистанционного обучения как процесса создания образовательной продукции. В статье дано определение сущности понятия «дистанционное обучение» и определенные преимущества этой формы обучения по сравнению с теми, что используются в учебных заведениях в настоящее время. В статье раскрыта сущность основных моделей организационных структур дистанционного обучения в сфере высшего образования, а именно: дополнение к традиционному университетскому образованию, виртуальные университеты, консорциумы, соглашения. Также, раскрыто содержание компонентов (целей, содержания обучения, организационных форм, средств обучения, системы контроля и оценки результатов обучения) учебного процесса, который организованный в дистанционной форме обучения.

*Ключевые слова:* дистанционное обучение, модель организационной структуры дистанционного обучения, компонент учебного процесса, учебный курс, тьютор, студент.

**Постановка проблеми.** Справжньою новацією ХХІ сторіччя стала дистанційна форма навчання. Питання інформаційної забезпеченості всього людства набуває все більшого значення. Сучасні інформаційні технології дозволяють перейти на новий рівень існуючої системи освіти від традиційних до новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання і віртуального освітнього простору. Так, В.Г.Кремень переконаний, що дистанційна форма освіти – реакція на зовнішні зміни, які відбуваються у світі (об'єктивні тенденції глобалізації світу, підвищення динаміки його соціально- економічного розвитку, бурхливий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій) [1].

Дистанційні технології відкривають перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Вони дозволяють перейти на новий рівень існуючої системи освіти, від

традиційних до новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання і віртуального освітнього простору. Вступ України до Болонського процесу у ЗВО вимагає посилення самостійної роботи студентів. Саме дистанційні технології навчання дають можливість забезпечити студентів завданнями для самостійного виконання, електронними навчальними ресурсами для самостійного опрацювання, реалізувати індивідуальний підхід до кожного студента [2].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми.** Питання, присвячені дистанційній освіті, теорії, практиці й технологіям створення дистанційних курсів, перспективам дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України і за кордоном розглядалися такими вченими, як В.М. Кухаренко, В. В. Олійник, Е. В. Рибалко, В. Е. Биков, Е. В. Веренич, В. І. Гриценко, С. П. Кудрявцев, В.В. Колос, Н. О. Корсунська, П. М. Таланчук, В. В. Шейко. Незважаючи на різноманітність наукових праць і глибину їхніх досліджень на сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття «дистанційне навчання», ще й у зв'язку із існуванням найрізноманітніших моделей навчання на відстані.

**Завдання дослідження.** Розкрити сутність основних моделей організаційних структур дистанційного навчання в сфері вищої освіти, дослідити дистанційне навчання як процес створення освітньої продукції.

**Виклад основного матеріалу.** В наш час перед системою вищої освіти постає задача підготовки фахівців, які вміють творчо мислити, володіють дослідницькими вміннями і навичками, здатні орієнтуватися в просторі наукової інформації і сучасних інформаційних технологіях. В зв'язку з цим, одним з найбільш високоефективних напрямів вдосконалення методології вищої освіти є використання в навчальному процесі технологій дистанційного навчання.

В нормативно-правових документах дистанційне навчання розглядають як форму організації навчального процесу у закладах освіти, яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній рівень [3].

В науковій літературі, деякі автори визначають дистанційне навчання як учіння на відстані. Інші відзначають при цьому відсутність безпосереднього контакту вчителя і учнів, вбачають у ньому новий тип заочного навчання, ефективність якого підвищується завдяки використанню сучасних інформаційних технологій. У деяких визначеннях наголошується відмінність дистанційного навчання від заочного, яка зумовлена використанням сучасних технологій.

Науковці (М.Бугайова, В. Депутат, О. Комісарова, Ю. Машбиць, М. Смульсон, В. Цап) [4; 5; 6] тлумачать дистанційне навчання як особливу систему навчання, в якій має місце поєднання інформаційних (інформаційно-комп'ютерних) технологій навчання із комунікаційними (вони включають, поряд із традиційними засобами комунікацій, комп'ютери, локальні й глобальні мережі, електронну пошту, Інтернет). Поєднання цих технологій дозволило не тільки значно розширити середовище застосування комп'ютера, а й створити принципово нову систему освіти, реальну можливість кожній людині одержати освіту на будь-якому рівні, включаючи і вищу, незалежно від її соціального статусу і навіть рівня підготовки.

Отже, під поняттям «дистанційне навчання» розуміють курси, навчальні програми, комплекси, визначальними рисами яких є, по-перше, відірваність викладача й студента один від одного у просторі та у часі; по-друге, те, що над процесом учіння контроль переважно належить студентові, а не віддаленому викладачу; і по-третє, комунікація між викладачем і студентом є безконтактною, опосередкованою певними технічними засобами. Дистанційне навчання, яке об'єднує новітні інформаційні і телекомунікаційні технології, відкриває нові шляхи організації системи освіти, створює реальні можливості забезпечення неперервної освіти, дає можливість кожній людині одержувати вищу освіту і підвищувати свою професійну кваліфікацію [7].

До переваг дистанційної освіти пред традиційними її формами можна віднести те, що вона створює студенту найзручніші умови для засвоєння навчального матеріалу протягом 24 годин на добу і 7 днів на тиждень; відсутність територіальної та часової прив'язки студента до університету, в якому він навчається, що приваблює багатьох студентів; за даними викладачів, таке навчання дешевше приблизно вдвічі; монолог викладача перетворюється на діалог двох колег, один із яких більш досвідчений; знання може здобувати студент безпосередньо у того викладача, якого обере; процес здобуття знань у дистанційному навчанні – це самостійна

робота. У зв'язку з цим, поряд з переліченими перевагами, одним зі «слабких місць» організації навчання за дистанційною формою, на яке найчастіше вказують в літературі, виступає самоорганізація учбової діяльності студентів. Отже, ефективність освіти за дистанційною формою базується на самоорганізації студента, бажанні навчатися, його розумінні необхідності набутих знань та вмінь.

Загалом, існує 4 основні її моделі організаційних структур дистанційного навчання в сфері вищої освіти: доповнення традиційної університетської освіти, віртуальні університети, консорціуми, угоди.

*Доповнення традиційної університетської освіти.* Переважна більшість ЗВО, що надають можливості дистанційного навчання, це традиційні університети та коледжі зі студентами, що навчаються, так би мовити, «на місці». Такі заклади пропонують у межах ДН деякі дисципліни або навіть цілі програми. Студенти дистанційної форми навчання зараховуються в університет за традиційною схемою, працюють з тими самими викладачами, що й студенти денного відділення. Різниця полягає лише в спілкуванні: викладачі створюють сайти в мережі Інтернет, які доповнюють їхні курси та забезпечують доступ до знань студентам, які перебувають за межами навчального закладу.

*Віртуальні університети.* До цього типу належать вищі навчальні заклади, які надають освітні послуги з допомогою засобів Інтернет-технологій: вибір навчального курсу, його оплата, заняття зі студентами, передача контрольних завдань та їх перевірка, а також здача проміжних і фінальних іспитів. На даний момент віртуальних університетів не так багато в основному через високі вимоги до апаратно-програмного оснащення і рівня підготовки персоналу, а також необхідності значних початкових фінансових вкладень.

*Консорціуми.* Існують різні угоди, за якими кілька університетів об'єднуються через державну або регіональну мережу з метою надання бажаним програми ДН. Право надання ступеня або кредитних годин зберігається за вищим навчальним закладом, а не за консорціумом.

*Угоди.* Йдеться про різноманітні угоди між вищими і навчальними закладами, викладачами й провайдерами щодо ДН. На відміну від консорціумів, право надання академічного ступеня за такими угодами належить структурі, яка виникає внаслідок підписання й реалізації угоди, а не університетам, що підписали угоду.

Для дистанційного навчання характерні всі властиві навчальному процесу компоненти системи навчання: цілі, зміст, організаційні форми, засоби навчання, система контролю та оцінки результатів.

*Метою дистанційного навчання у ЗВО є надання студентам, слухачам можливості отримати якісні знання, набути умінь та навички відповідно до обраної навчальної програми та державних освітніх стандартів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.*

Основними завданнями дистанційного навчання є: розширення можливостей доступу різних категорій студентів, слухачів до якісного навчання за відповідними програмами; забезпечення індивідуалізації навчального процесу у відповідності до потреб, особливостей і можливостей тих, хто навчається; підвищення якості та ефективності навчального процесу шляхом застосування актуальних освітніх технологій; створення додаткових можливостей для спілкування педагогічних (науково-педагогічних) працівників з студентами, слухачами та студентів, слухачів між собою в межах активного творчого засвоєння програми навчання; забезпечення контролю якості освіти.

*Суб'єктами навчального процесу у ЗВО, що відбувається за дистанційною формою навчання, є: студенти (слухачі), педагогічні, науково-педагогічні працівники, методисти, адміністративно-керівний склад, інженерно-технічний склад, допоміжний склад.*

Загалом, як зауважує О. Андреев, роль викладача ЗВО в організації та забезпеченні навчального процесу за формами дистанційної освіти змінилася. Викладач, який здатний ефективно реалізувати навчальний процес на основі електронних освітніх ресурсів і їх моделей, в даний час все частіше називається тьютором.

На сьогодні існує декілька підходів до визначення поняття «тьютор». Згідно з підходами Т. Ковальнової та Н. Рибалкіної, тьютор – це помічник викладача, посередник між лектором (професором) і студентом, який виконує скоріше не педагогічну, а організаторську функцію.

На наш погляд, найвдалішим у відповідності до функцій, які покладені на викладача при організації навчання за дистанційною формою, є визначення поняття «тьютор» подає у своїй монографії С. Щенніков. Тьютор визначається як викладач-консультант – «спеціаліст в галузі

організації навчання і самоосвіти. На тьютора покладена відповідальність за ведення цілісного освітнього модуля, організації індивідуальної та групової роботи зі студентами. До задач тьютора входять методична підготовка і проведення групових занять-практикумів; допомога у виконанні атестаційних робіт, їх перевірка і оцінка; консультації та інші форми педагогічної та психологічної підтримки студентів; індивідуальна допомога студентам у вирішенні академічних чи особистих проблем, що пов'язані з навчанням; професійна орієнтація та консультування з питань кар'єри. Актуальні ролі тьютора – дидактичні, організаційні, маркетингові, консультаційні, лідерські» [9].

В освітньому процесі ДН використовуються як традиційні, так і інноваційні засоби навчання, засновані на застосуванні комп'ютерної техніки і телекомунікацій і інших нових інформаційних технологій. Всі вони поділяються на програмно-технічні і навчальні засоби навчання (друковані і електронні навчальні видання).

Засоби організації спілкування при ДН можна розділити на три групи: пошта (в тому числі кур'єрська); радіозв'язок і телефонний зв'язок, телевізійне мовлення; мережеві засоби (електронна пошта, електронні дискусії (news), текстовий форум (chat), графічний форум (whiteboard), аудіо- та відеофоруми).

*Організаційні форми ДН.* Під формою навчальної діяльності розуміється характер організації навчальної діяльності, тобто дидактичного процесу. В дидактичному навчанні використовують наступні форми навчання: лекційні заняття, семінарські заняття, практичні і лабораторні заняття (лабораторний практикум), консультації, контрольні заняття (іспит, залік тощо), самостійна робота.

*Лекційні заняття.* Лекційні заняття ДН, на відміну від традиційних аудиторних, звичайно є асинхронними і виключають живе спілкування з викладачем. Однак при необхідності можна використовувати аудіо- і відеоконференції для проведення «живих» уроків.

*Лабораторні та практичні заняття.* Практичні заняття ДН припускають використання засобів колективного взаємодії, які повинні підтримувати інтенсивна взаємодія між учасниками групи. При необхідності студенти можуть використовувати допоміжні програмні засоби, які дозволяють автоматизувати процес виконання завдань.

Лабораторні заняття відрізняються від звичайних практичних необхідністю роботи з будь-яким обладнанням. У ДН ця проблема вирішується двома способами: використанням програмних симуляторів, що імітують роботу обладнання та лабораторних стендів; віддаленим доступом до реального устаткування. Перший варіант дозволяє виконувати роботи в зручний час без прив'язки до конкретного часу проведення заняття (асинхронний режим). Другий варіант припускає віддалений мережевий доступ до обладнання у визначений час за розкладом (синхронний режим).

*Семінари.* Семінари ДН є активною формою навчальних занять. Семінари можуть проводитися в асинхронному і синхронному режимі. В асинхронному режимі використовуються електронні дискусії. Перевагою асинхронних семінарів є те, що їх учасники спілкуються в зручний для кожного з них час. Кожен учасник у будь-який момент може вивчити історію розвитку обговорення і вступити в дискусію. Викладач може оцінити засвоєння матеріалу за ступенем активності учасника дискусії. Якщо конференція не знаходиться в конкретний момент часу під керівництвом викладача, то кожен учасник бачить на екрані всі тексти запитань і відповідей всіх інших учасників семінару.

У синхронному режимі викладачеві стає простіше керувати ходом дискусії, проте синхронні засоби спілкування вимагають присутності учасників семінару в один і той же час. Синхронні семінари можуть проводитися у ДН за допомогою телевізійних відеоконференцій і форумів.

Компромісним варіантом синхронних семінарів є текстовий форум, з одного боку він дозволяє вести обговорення з максимальним ступенем інтерактивності, з іншого боку він вимагає мінімальних ресурсів. Якщо в ході обговорення широко використовується графічний матеріал або необхідно додатково обмінюватися іншою інформацією, то необхідно використовувати графічний форум. Цей форум, по суті, являє собою не тільки засіб спілкування, але засіб спільної роботи.

*Консультації.* Консультації ДН є однією з форм керівництва роботою студентів і надання їм допомоги в самостійному вивченні дисципліни. Найчастіше для консультацій використовується телефон і електронна пошта, рідше – електронні дискусії. Електронні дискусії можуть виявитися корисними, якщо консультації проводяться в груповому режимі, а

не індивідуальному. Консультації допомагають педагогові оцінити особисті якості студента: інтелект, увагу, пам'ять, уяву і мислення.

Самостійна робота. Якщо самостійна робота є індивідуальною, то ніяких засобів спілкування для цієї організаційної форми не потребується. Якщо ж самостійна робота проводиться в груповому режимі, то тут можуть використовуватися ті ж засоби що для консультацій. Крім цього може виявитися корисним використання синхронних засобів (текстового і графічного форумів) для полегшення взаєморозуміння в ході виконання спільної роботи.

Контрольні заходи при здійсненні підготовки фахівців за дистанційною формою навчання у ЗВО включають вхідний, поточний, рубіжний та підсумковий контроль знань, умінь та навичок, набутих студентом у процесі навчання. Вхідний, поточний та рубіжний контроль може здійснюватись дистанційно із використанням можливостей телекомунікаційного зв'язку, зокрема, відеоконференцзв'язку, або очно у комп'ютерному класі відповідно до рішення ЗВО.

**Висновки.** Отже, впровадження дистанційної форми навчання в вищих навчальних закладах України зумовлена особливістю сучасної економічної та соціальної ситуації, необхідністю забезпечення науково-технічного розвитку в країні, зміною парадигми освіти, встановленням згідно Болонської декларації єдиної європейської зони вищої освіти та активізацією європейської системи вищої освіти у світовому масштабі. Від сучасного вищого навчального закладу потребується впровадження нових підходів до навчання, що забезпечують поряд з його фундаментальністю та дотриманням вимог Державних освітніх стандартів розвиток у студентів комунікативних, креативних і професійних компетенцій, потреб у самоосвіті на основі потенційної варіативності змісту та організації освітнього процесу.

#### ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ:

1. Яценко Г. Комунікативна сутність дистанційного навчання: постановка проблеми // Вища освіта України. – № 3. – 2007. – С. 70-74.
2. Білоус О.А. Впровадження дистанційних технологій в навчальний процес / О. А. Білоус, Т. В. Завальна, Н. М. Захарченко // Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – С. 10–12.
3. Постанова Кабінет Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки» [Електронний ресурс] – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003-%D0%BF>
4. Комісарова О.Ю. Психологічна підтримка студентів за допомогою телекомунікаційних технологій / О.Ю. Комісарова, М. Л. Смульсон // Теорія та методика електронного навчання : збірник наукових праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – С. 117–126.
5. Машбиць Ю.І. Навчальна технологія (психологічний аналіз) / Ю.І. Машбиць // Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С. Д. Максименка, М.Л. Смульсон. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Т. 8, вип.6. – С. 166–177.
6. Смульсон М. Л. Інтелектуальний саморозвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми / М. Л. Смульсон // Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С. Д. Максименка, М.Л. Смульсон. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Т. 8, вип. 6. – С. 250–259.
7. Телекомунікаційні технології у навчальному процесі: методичні рекомендації [Електронний ресурс] / [М.Л. Смульсон, Н.М. Бугайова, В.В. Депутат, О.Ю. Комісарова, Ю.І. Машбиць, В. Й. Цап]; за ред. М.Л. Смульсон. – К., 2009. – Режим доступу: <http://www.psy-science.com.ua/Recommendation/>
8. Рыбалкина Н.В. Идея тьюторства - идея педагогического поиска [Текст]/ Н.В. Рыбалкина // Тьюторство: идея и идеология. – Томск, 1996. – С. 15-30
9. Щенников С.А. Основы деятельности тьютора в системе дистанционного образования. [Текст]/ С.А. Щенников, А.Г.Теслинов, А.Г.Чернявская. – М:Изд-во «Дрофа», 2005. – 608с.